

KAM MIZÍ ŽENY?

Tvoří více než polovinu populace, na vysokých školách převažují nad muži. Když se ale ženy v Česku vydají na vědeckou dráhu, při stoupání po kariérním žebříčku se v určitý okamžik zastaví. Anebo se rovnou z oboru vytratí. **TEXT: EVA TICHÁ**

Devětadvacetiletá vědkyně Katie Bouman se letos v dubnu stala tvář přelomového objevu – snímku černé díry. Když si ovšem dala na svůj facebookový profil fotku, kde se směsíc radosti, dojetí a překvapení sedí před monitorem počítače s černou dírou, dočkala se gratulací, ale také spousty nenávistných komentářů.

Internetoví trollové jí okamžitě vytvořili několik falešných profilů, společně s diskutujícími si z ní začali utahovat a naškli ji, že si objev neprávem přivlastnila. Ten, který by měl být podle nich oslavován, byl kolega Andrew Chael. Do rovnice, na jejímž konci je úspěch, jim muž v kombinaci s vědou pasoval víc. Trollové si však vybrali špatně. Chael se Katie Bouman zastal, vyzvihl její přínos pro vědu, ocenil, že může být inspirací pro ostatní ženy, a nakonec stoupenec stereotypů dorazil příznáním, že je gay, takže ani on nezapadá do jejich tradičního vidění světa, že úspěšní mohou být jen bílí heterosexuální muži.

Příběh je to typický pro drsné anonymní internetové prostředí, ukazuje však i to, čemu všemu musejí ženy ve vědě oproti mužům čelit. Už tak vysoce konkurenční prostředí je vůči nim plné stereotypů a předsudků, které musejí překonávat. Proč je věda vůči ženám nepřátelská a co jim v ní komplikuje život?

ŽENA NENÍ EFEKTIVNÍ

Když vědkyně Hana Macíčková Cahová otěhotněla, z náznaek kolegů na postdoktorandské stáži na německé univerzitě v Heidelbergu tehdy vycítila, že už s ní dál nepočítají. Automaticky předpokládali, že pár let zůstane s dětmi doma, což ve vědě procházející turbulentními změnami znamená kariérní stop. Potenciální šéfová ve Francii k ní byla po porodu ještě „upřímnější“ – rovnou jí sdělila, že ji kvůli mateřství v týmu nechce. „Paní profesorka mě tehdy odmítla s tím, že mám malé dítě, tudíž nebudu dostatečně efektivní,“ vzpomíná vědkyně, která má dnes děti dvě, zkoumá stres, svoji práci publikovala v prestižním vědeckém časopise Nature a k tomu v Ústavu organické chemie a biochemie Akademie věd v Praze vede tým deseti lidí.

Podobnou narážku slyšela na počátku své vědecké kariéry i Jana Žďárová Karasová. Při postgraduálním studiu jí vedoucí řekl, že kdyby se k němu přihlásil muž, dal by mu přednost. „Zdůvodnil to tak, že muž by neodešel na mateřskou,“ vzpomíná vědkyně.

Umíte si představit, že by něco takového přenesl šéf na adresu muže? „Nechceme vás, protože jednou budete mít rodinu...“ mohlo by zaznít, protože i muži přece mají děti. „Věřím, že tohle už se ale změnilo k lepšímu,“ říká Jana Žďárová Karasová.

POZICE VĚDKYŇ SE ZHORŠUJE

Při pročítání statistik to však nijak optimisticky nevypadá. Z hlediska zastoupení žen a mužů ve vědě a výzkumu patří Česko v Evropě k podprůměrným zemím, v některých ohledech dokonce k těm nejhorším. Situace se navíc nezlepšuje. Z nejnovějších dat Národního kontaktního centra – gender a věda Sociologického ústavu Akademie věd vyplývá, že navzdory tomu, že počet lidí ve vědě u nás celkově roste, žen v ní bylo v roce 2017 jen 30 procent. Mezi výzkumníky, tedy těmi, kteří se věnují výzkumné a vědecké práci, mají ženy dokonce jen čtvrtinové zastoupení, jejich podíl dlouhodobě mírně klesá a v evropském srovnání patříme k těm nejhorším. Hodnoty z let 2016 a 2017 jsou nejnižší od roku 2000, kdy se data rozlišující pohlaví začala sbírat.

Možná si teď říkáte, že je vlastně jedno, jestli lék na nemoc objeví muž, nebo žena, stejně tak není podstatné, kdo stojí za novou aplikací. Částečně je to pravda, ale pokud věda a bádání v ní nekopíruje zastoupení pohlaví ve společnosti, může dojít k tomu, že si vědci řadu výzkumných otázek vůbec nepoloží, protože je jednoduše nezapadnou. Bezpečnostní pásy v autě tak mohou být bezpečné pro muže, pro těhotnou ženu a její dítě ale ne, protože muže, kteří nikdy nebyli v jiném stavu, nenapadlo na problém nahlížet touto optikou. A je tu i další věc – společnost řadu let investuje do vzdělání žen a mužů nemalé peníze, v určitý okamžik ale přijdou vniveč. To když žena vědu opustí, protože jsou podmínky v ní nastavené jen pro muže. „Situace v domácím

prostředí se nevyvíjí pozitivním směrem, tedy k větší genderové vyváženosti. Český výzkum dlouhodobě není schopen dát příležitost kvalifikovaným ženám. Zbytečně tak přicházíme o potenciál, který by nás jako společnost posunul dál," uvádí Hana Tenglerová z Akademie věd.

KARIÉRNÍ ZASTÁVKA

Co tedy stojí za tím, že žen ve vědě je tak žalostně málo? Negativní situace samozřejmě nemá jednu příčinu, mezi ty hlavní ale patří stereotypy. I když jsou ženy součástí vědy už od raných civilizací a stojí za mnoha objevy, i v 21. století ještě pořád zaznívá zpochybování jejich schopností a kvalit. Prý nedosahují takové úrovně jako muži, prý se nehodí pro určité obory, třeba na technické, nadání nemají ani pro matematiku či fyziku. Tyhle stereotypy jsou ve společnosti natolik zažitě, že je přijímají a věří jim už i malé děti. „Od šesti let věku si dívky myslí, že výjimečně nadané jsou spíš chlapci," cituje Národní kontaktní centrum zahraniční studie.

Pokud se dospívající dívky podobnými stereotypy nenechají odradit, vystudují vysokou a vrhnou se na vědu, nejtěžší mají teprve před sebou. Ta největší bariéra přichází s mateřstvím, kdy se také kariéra mnoha vědkyň zastaví. Tehdy už obvykle mají za sebou postgraduál a před sebou docenturu, ale také období, kdy mají z biologického hlediska nejvyšší čas založit rodinu. „V ten moment se hodně žen v kariéře zastaví a zůstává

pracuje 76 procent, v Německu a Rakousku téměř polovina.

To hlavní vítězství však přijde ve chvíli, kdy zaměstnavatel vědkyním umožní částečný úvazek a ony pro dítě najdou volné jesle a školku. To je v Česku už roky velký problém. „Nakonec jsem místo sehnala v soukromých jeslích, což znamená, že prakticky vydělávám jen na ně, ceny jsou opravdu obrovské," říká vědkyně Silvie Rimpelová. Stejně mluví i další. „Najít zařízení, kde víte, že dětem bude dobře, je finančně náročné a pro spoustu rodin, když je žena třeba v postdoktoráckém studiu, nedostupné," říká Hana Macíčková Cahová z Ústavu organické chemie a biochemie, který rodičům nejmenších dětí finančně pomáhá a přispívá na péči o ně. „Mně to ohromně pomohlo, bez toho bych si hlídání nemohla dovolit," přiznává vědkyně.

MUŽATKY A KARIÉRISTKY

Ve vědeckém prostředí je podobná finanční podpora spíše výjimečná. Ženy se tak často snaží získat peníze jinak, třeba prostřednictvím nejrůznějších cen a grantů. Minulý týden v Česku už potfináčně vyhlášovala společnost L'Oréal a UNESCO projekt Pro ženy ve vědě na podporu mladých badatelek, které získaly 600 tisíc korun, stejně tak se snaží vědkyně a vědce podpořit Nadační fond Neuron. Ten mezi ně naposledy rozdělil devět a půl milionu korun. „S penězi mohou ocenění naložit zcela podle svého uvá-

na nižších vědeckých pozicích, protože s dětmi se vše přece jen obtížněji zvládá a trvá delší dobu. To samé platí i pro vedoucí pozice, ženy se nemohou dostat přes docenturu k profesuře," říká Jana Žďárová Karasová.

Česká republika patří k zemím, které umožňují jednu z nejdelsích placených rodičovských dovolených (do věku čtyř let dítěte), což je skvělé pro ty rodiče, kterým být doma tak dlouho vyhovuje, těm ostatním to život kvůli předsudkům spíše komplikuje. Laická a mnohdy i odborná veřejnost pohlíží na matky vracející se do práce dříve než po obvyklých třech letech jako na nechtivé kariéristky. „U nás bohužel přetrvává zažitý stereotyp, že o rodinu a děti se stará výhradně žena a není žádoucí, aby šla do práce dříve než po třech letech," potvrzuje negativní názor vědkyně Hana Macíčková Cahová.

Pozvolný návrat do práce mnohdy vědkyním neulehčí ani ti nejbližší. „Můj partner má pocit, že si v práci vlastně jen hraju, že nejde o nic zásadního, takže mi do roka našeho dítěte nepomáhal. Když jsem se vrátila na částečný úvazek, změnilo se to, ale stále je větší část povinností na mně," přiznává jedna z vědkyň. „Já mám díky bohu podporu manžela i jeho maminky, která šla do práce také brzy a ví, že to nic nemění na tom, jaký vztah mají děti s maminkou, že to nijak neovlivnilo jejich vývoj, stejně tak mám podporu u kamarádek i v práci v ústavu, ale uvědomuju si, že ne všechny vědkyně to tak mají," říká Hana Macíčková Cahová.

V Česku pracuje na zkrácený úvazek 10% žen, v Nizozemsku je jich 76% a umožňuje jim to lépe kombinovat kariéru a rodinu.

žení, tedy je investovat třeba do hlídání dětí," říká zakladatelka a předsedkyně správní rady Neuronu Monika Vondráková.

Z Fondu Martiny Roeselové podporujícího výzkumnice získala 120 tisíc korun letos i brněnská vědkyně Petra Šedová. Ta v té době měla dvě děti a čekala třetí. I ona může peníze využít na cokoli, třeba právě na hlídání. Když se o tom začalo psát, namísto ocenění, že zvládá rodinu, zkoumá příčiny cévních mozkových příhod a k tomu léčí onkologicky nemocné pacienty, dočkala se v internetových diskusích kritiky, která by se dala shrnout do slov: „Proč si pořizuje děti, když se o ně nestará." Trefně to komentovala jedna z diskutérek: „Paní čeká třetí dítě a zá-

NA HLÍDÁNÍ DĚTÍ PADNE PLAT

Osvícené vědecké instituce a jejich šéfové chápou, že pro zachování společnosti je nezbytné, aby ženy měly děti, zároveň si uvědomují, že je důležité využít ženský potenciál, a tak se jim snaží návrat do práce po porodu co nejvíce usnadnit. „Mně můj šéf vyšel velmi vstřícně. Když byl synovi rok, mohla jsem se díky flexibilní pracovní době vrátit," pochvaluje si Silvie Rimpelová z Ústavu biochemie a mikrobiologie Vysoké školy chemicko-technologické v Praze. Stejně pozitivně mluví Jana Žďárová Karasová pracující na Fakultě vojenského zdravotnictví v Hradci Králové v týmu, který mimo jiné hledá účinný lék na Alzheimerovu nemoc. „Chodím do práce na jedno odpoledne a jeden celý den," říká. Práci na částečný úvazek si vyzkoušela už u prvního, dnes čtyřletého syna, stejný postup zvolila i u druhého, nyní ročního chlapečka. Když je v práci na celý den, syn je s chůvou, jedno odpoledne v týdně se stará manžel. „Oba pracujeme ve specifickém prostředí, v armádě, a oběma nám vyšli vstříc. Manžel si dobu, kdy hlídá, odpracuje v jiné dny," popisuje vědkyně.

Mít prozíravého zaměstnavatele umožňujícího částečný úvazek kombinovaný s prací z domova je výhra, běžné to však u nás není. I když v Česku přibývá lidí se zkrácenými úvazky, v rámci Unie patříme k zemím s jejich nejmenším počtem. Má je desetina žen a něco málo přes dvě procenta mužů. Průměr v Evropě je přítom u žen třetina, v Nizozemsku jich takto

rovněž se věnuje na částečný úvazek oboru, je to špatně. Kdyby byla bezdětná a oboru se věnovala na 100 procent, byla by to mužatka a kariéristka. Kdyby byla doma, byla by to zase puflka, která už za ty roky musela mentálně zdegenerovat," vystihla podstatu problému – ať žena udělá cokoli, vždycky je to špatně.

TEKUTÉ DĚLENÍ ROLÍ

Jak z toho všeho ven? „Důležitá je podpora částečných úvazků, umožnit ženám práci z domova, určitě by bylo skvělé, kdyby instituce měly svá zařízení na hlídání dětí," říká vědkyně Silvie Rimpelová. Podobně mluví i Jana Žďárová Karasová, která přidává i větší zapojení otců při péči o děti. „Nejít však cestou nařizování, ale ukazovat, že když budou trávit více času s dětmi, je to pro všechny přínos." „Na přísném tradičním rozdělení rolí tratíme všichni. Muži, protože nejsou s dětmi, a ženy zase doma plýtvají svým potenciálem," míní Hana Macíčková Cahová.

Nikdy v historii ženy nebyly s malými dětmi neustále a nevěnovaly se jim na 100 procent. To je blud šířený typicky v českém prostředí, které si tak možná obhajuje dlouhodobou neschopnost více podporovat rodiče malých dětí a vše přizpůsobit potřebám a požadavkům 21. století. Ať klidně matky a otcové zůstávají doma s potomky deset let, ale ať bez výčitek a obviňování okolí mají stejnou možnost i ti, kteří při dětech chtějí pracovat. ●

eva.ticha@mfdnes.cz